

Kerttu Männiste
SA Eesti Kunstimuuseum

ICOM ICME aastakonverents „Re-imagining the Museum in the Global Contemporary“

Eesti Rahva Muuseum, Tartu, Eesti, 9.-12.10.2018

<http://enmconferences.ee/icom-icme-2018>

Osaesin ICOM ICME konverentsil kahel päeval: 9. ja 12. oktoobril 2018.

ICOM ICME seekordse konverentsi pealkiri oli tuletatud Prof Andrea Witcombi 2002. aastal ilmunud teose „Re-Imagining the Museum: Beyond the Mausoleum“ pealkirjast. Witcomb pidas ka konverentsi esimese võtmeloengu teemal From ‘a Place for All of Us’ to a Place that Explores ‘What It Is to Be Human’: Museums in the Age of Global Mobilities. Kõneleja lähtekohaks oli tema enda 16 aastat tagasi ilmunud teos, milles esitatud kontseptsioone vaatles autor tänaste ühiskondlik-sotsiaalsete tendentside, globaalse rände ning muuseumidele esitatavate ootuste ja väljakutsete võtmes.

Esineja alustas isikliku meenutusega lapsepõlvest, mis lõi emotsionaalse kontakti ettekande pidaja ja kuulajaskonna vahel ning samas põhjendas, miks „teine“ olemine, „meie ja nemad“ polaarsuse temaatika Witcombi museoloogilise tegevuse keskseks teemaks on kujunenud. Vaadates tagasi olukorrale, kus, pöördudes elama ema sünnikodusse Austraalias, oli ta ühtaegu sünnipära järgi nii kogukonna liige kui ka kasvukeskkonnast ja varasemast elukäigust tulenevalt selle võõrelement, kirjeldas ta „meie ja nemad“ dünaamika ning selles dünaamikas sisalduva hirmuelemendi tekkemehhanisme ja emotsionaalset laengut, mille ületamisest ongi tänaseks saanud tema enda muuseumiteooria ja –praktika fookus.

Teoses Re-Imagining the Museum oli autori eesmärgiks käsitleda kuraatorluspraktikaid, mille vahendusel tuua muuseumisse hääle ja vaadete paljusus. 2000. aastate alguses seisnes tema käsitluse uudsus ja tähelepanuväärsus just vähemuste (Austraalia kontekstis peamiselt põlisrahvaste) ja feministliku vaatenurga jõulises toomises muuseumikonteksti. Need olid vaatenurgad, mida toonastes muuseumides esitati napilt ning kolmanda isiku, kuraatori pilgu läbi – kanooniliste ajalookirjelduste sees või kõrval puudus vähemuste autentne omahääle. Nende erinevate hääle, elukogemuste ja vaatenurkade toomine ja kõrvutamine muuseumis oligi Witcombi 2002. aasta käsitluse eesmärk.

Tänaseks on autor korrigeerinud mõningaid varasemaid vaateid leides, et pluralism ei ole piisav: erinevate vaatenurkade ja arvamuste rõhutamine mitte ei tasakaalusta ega tasanda meie-ja-nemad vastuolu, vaid võimendab seda – erinevuste esiletoomise kaudu joonitakse alla meie-ja-nemad binaarsust, mis võib omakorda hoopis süvendada ksenofoobiat. Uueks eesmärgiks peaks olema kajastada erinevaid vaateid ja kogemusi nii, et need mitte ei võimendaks meie-ja-nemad erisusi, vaid ehitaks silla, ühendaks.

Ettekande näited pärinesid Migratsioonimuuseumist Adelaideis ning Immigratsioonimuuseumist Melbourne’is. Migratsioonimuuseumi erinevad püsiekspositsioonid võimaldasid illustreerida suhtumise muutumist migratsiooni ja rahvusküsimustesse. Samuti kerkis selles näites esile materiaalsete objektide sõnumit kandev ja tõlgendatav iseloom – ühel ja samal esemel võib situatsiooni erinevate osapoolte jaoks olla täiesti erinev väärtus, tähendus ja sümbolilisus ning seda mitmetähenduslikkust tuleks ekspositsioonis ära kasutada. Näiteks tõi Witcomb relva 19. sajandi briti perekonna majapidamises: ellujäämise, enese ja oma pere kaitsmise sümbol sisserändajate vaatenurgast, vägivalla ja massiliste hukkamiste sümbol põlisrahvaste maailmas. Samuti tõi Witcomb

näiteid, kuidas kuraatori hääl, kolmandas isikus esitatud jutustuse kasutamine on tasapisi asendunud esimeses isikus jutustustega – personaalsete emotsionaalsete narratiividega, mis toovad ekspositsiooni ühtaegu pluralismi ja humanismi. Uueks museoloogiliseks printsiibiks, mille kaudu ületada vahe meie ja nemad vahel, nimetab Witcomb tunnete pedagoogikat (pedagogy of feeling), mille rakendamise näiteks on Immigratsioonimuseumi näitus They Cannot Take the Sky.

Teine kuulatud võtmeloeng pärines Pille Runnelilt ning kandis pealkirja Searching for Cultural Participation in Museum Practice. Ettekanne sisaldas lühiülevaadet Eesti Rahva Muuseumi kujunemisest ja ajaloost ning osalusprojektidest tänases ERMis. Kultuurilise osaluse kirjeldamiseks esitas Runnel 3-astmelise skeemi, mille kõige madalam osalusaste on kultuuri tarbimine, vaheaste osalemine otsustusprotsessis ning kolmas aste, n-ö muuseum 3.0 muuseumist lähtuval suhtlusvõrgustikul põhinev kultuuriloom.

Runnel mõtestas ERMi loomist ja kogude kujunemist kui varast osalusprojekti – kasutati ju 20. sajandi alguses nii materiaalse kui ka suulise pärandi kogumiseks palju vabatahtlike kogujate ning kirjasaatjate abi. Muuseumikogude loomine ja kujundamine oli seega palju laiem ringi inimeste kätes, kui väike (muuseumi)professionaalide meeskond. Kuna kogumise, säilitamise ja eksponeerimise otsuseid langetas siiski kuraator, tuleb seda varast muuseumiloomes perioodi näha siiski muuseum 1.0 tasandil – laiemal auditooriumil oli küll võimalus kultuuriilminguid koguda ja muuseumit külastada, kuid mitte osaleda otsustamis- ja tõlgendamisprotsessis.

Praegust muuseumimaastikku näeb Runnel muuseum 2.0 tasandil – muuseumides üldiselt ja ERMis konkreetselt on üha rohkem projekte, mis kaasavad otsustusprotsessi laiemat publikut (kogumisaktsioonid, tee-oma-näitus projektid, erinevad hääled etiketiloomes, publiku-uuringud ja tagasiside võimalused jm). Järgmise sammuna näeb Runnel muuseumeid kui kommunikatsiooniplatvorme ja kontaktide võimaldajaid-vahendajaid (facilitators, providers). Kultuuriloomesse oleks sel juhul haaratud palju laiemad reaalsed ja digitaalsed auditooriumid, muuseum pakuks kultuuriliseks osalemiseks ja uusloomeks lähtekohta.

Samuti tõi Runnel esile Raadi kui erinevate inimgruppide jaoks väga erinevat sümboolset tähendust kandva keskkonna: Raadi kui baltisaksa mõisakultuuri pärl, Raadi kui rahvusmuuseumi ja rahvuse konstrueerimise keskus, Raadi kui võõrvõimu sõjaväeline tugipunkt.

Mõlemad esinejad puudutasid oma ettekannetes otsustusõiguse teemat: kellele kuulub kultuuripärand (ja seda pärandit esindavad muuseumides hoiustatavad materiaalkultuuri objektid), kellel on õigus seda mõtestada ja selle teemal sõna võtta? Witcombi ettekanne illustreeris, kuidas Austraalias on tasapisi läbi 2000. aastate ja hiljem jõutud erinevate kultuuriloojate panuse tunnustamise ja väärtustamiseni, Runneli ettekanne ERMi näidetel tegeles uue, üha suuremat osalust ja demokraatlikumat otsustusõigust võimaldava muuseumi otsimisega.